

A Critical Review of the Book *The Sociology of Literature*

Reihaneh Aslanzadeh*

Abstract

This paper reviews the '*The Sociology of Literature*' by Diana Laurenson and Alan Swingewood. It is the second book with this title that has been published in Iran by SAMT within a period of a quarter of a century. The translation of the book is good and it looks interesting. The main problem with this book is its oldness. Based on an unwritten agreement in academic literature, the translation of old works implies that the author is a highly esteemed theorist or a reliable teacher of some theory. This book, which was published in 1970, falls under none of the above. In addition, the authors and the translator are in disagreement regarding the status of the book. The authors see the book as a suggestion for reading and researching and an introduction to a field in which there was not an integrated knowledge in the English-speaking literature. The translator sees the book as a great piece of work that has no parallel. However, the theoretical selection and historical summary of the book face criticism from two perspectives. First, both parts somehow are in contrast with the anti-positivism approach of the book: whether in the logic of selecting theorists and events or in the formation and presentation of contents. Second, the theoretical and methodical summary is inadequate. Overall, given the availability of a rich body of papers and books by thinkers from the sociology of literature, cultural sociology, critical theory, and interdisciplinary philosophy, this book does not seem a good choice for teaching.

Keywords: Sociology of Literature, Literary Criticism, Genetic Structuralism, Book Review.

* PhD of Theoretical-cultural Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran, aslanzadeh@ut.ac.ir

Date received: 10/10/2024, Date of acceptance: 20/01/2025

Extended Abstract

The present article examined the book '*The Sociology of Literature*' by Alan Swingewood and Diana Laurenson. The book includes an introduction to the field and the authors' approach, a summary of existing theories, an introduction to the genetic structuralism method, the history of the emergence of the novel as a literary form, and examples of the application of structuralism in analyzing a selected collection of literary works. In this review, the book is critiqued from three perspectives. First, we critique the book's status and significance as a textbook. Given that the book is old, its relevance to current perspectives and contemporary theories is explored. Second, the content of the book is evaluated in terms of the authors' fidelity to the perspective they present at the beginning of the book. This means assessing whether the initial problem posed by the book aligns with the theoretical selections, historical narrative, and analytical examples it provides. Finally, the quality of the translation is examined. The book by Swingewood and Laurenson is the second book on the sociology of literature to be translated into Persian by SAMT, following Robert Escarpit's work, after nearly three decades. The authors, who wrote the book about half a century ago, believed that due to the lack of sufficient resources in English on the sociology of literature, their book would serve as a starting point for further study and research to address this gap. In the intervening years, not only English-speaking students but also Persian-speaking students have gained access to numerous resources on literary criticism, the sociology of literature, and various applications of literature in cultural studies, psychoanalysis, and philosophy. At the time of writing, the works of Goldman, which are the theoretical foundation of the book, as well as Lukács, were not translated into English. Now, these works are accessible in Persian, and explanatory texts on them have also been translated. Similarly, the theoretical and methodological selections and historical analysis in the book are insufficient compared to what students currently have access to, and they do not include new theoretical perspectives and approaches. Readers expect that a translator who chooses to translate and publish an older book—one that is neither a work by a renowned theorist nor a commentary by a well-known scholar—would explain to readers how the book addresses a specific need or gap in the intellectual space of Iran, how it can be reinterpreted and reanalysed over time, and how it can engage with new approaches and theories. Alternatively, the translator could highlight how the book and its authors have gained new relevance in light of contemporary intellectual developments, thereby drawing the attention of Persian-speaking readers. However, the translator disregards all these arguments and claims that no work of such

value has been written or translated in English or Persian. This claim needs to be substantiated, especially since it does not align with the authors' humble goals and intentions for the book. Throughout the book, Swingewood attacks theoretical approaches that reduce literature to social necessities. However, the problem is that his own book lacks a consistent and coherent theoretical approach. Despite occasional attacks on Escarpit (whose work had not been translated into English at the time of writing) and his "extreme positivism," the book's theoretical selections and historical narrative are very similar to Escarpit's approach. Moreover, in the theoretical summary, the distinction between Lukács' and Goldman's theories is essentially blurred. Additionally, the explanations regarding structuralism and its influence from Saussurean linguistics, as well as the transformations it undergoes to enter the field of sociological study, are entirely overlooked. In the final section, which provides examples of the application of theories in the analysis of literary works, Swingewood repeats the same criticism he levels against other sociologists of literature in the first chapter, lamenting their neglect of popular works and the lack of clear criteria for labelling a work as "great." In the methodology chapter, there is almost no discussion of methodology, methods, or techniques. Introducing Goldmann's frequently used concepts does not equate to clarifying his methods. This chapter is the shortest in the book, and the author settles for vague statements such as "recommending a precise understanding of the text." The second part of the book (written by Laurenson) contains valuable information about the relationship between the author and various social institutions such as politics, economics, education, and religion. However, one major issue is its limitation to Britain and North America. Even within this limited scope, the discussion is mostly superficial, with brief references to post-World War II developments. All explanations essentially stop around the mid-20th century, and instead of becoming more detailed and concrete as they approach the present day, they remain general and vague. The translation of the book is fluent and engaging. However, unfortunately, the translator has provided few footnotes to explain the numerous references to authors, political parties, and literary, cultural, and legal movements in the English-speaking world, which would have made the reading experience easier for Persian-speaking readers. Additionally, the book lacks a glossary of terms and their Persian equivalents, making it difficult for readers, especially since some terms do not have English equivalents in the footnotes, leading to confusion. Overall, given the availability of a rich collection of articles and books by cultural sociologists, literary critics, and interdisciplinary theorists and philosophers, Swingewood and Laurenson's *The*

Sociology of Literature does not seem sufficient for teaching purposes. Moreover, the author's historical analysis is limited to England (and to some extent, the United States of America), which narrows the reader's perspective. The book does not provide an up-to-date theoretical or methodological summary of thinkers in the field. While the book claims to be influenced by Goldmann's theoretical and methodological approach, the problem is that without a proper explanation and elaboration of the Hegelian and Marxist aesthetic foundations and a sufficient interpretation of Lukács, it is more likely to confuse students. Nevertheless, its historical insights and exemplary analysis of three generations of modern writers are valuable, engaging, and enlightening.

Bibliography

- Adorno, Theodor and Max Horkheimer (2005), *Dialectic of enlightenment*, Morad Farhadpur and Omid Mehregan (trans.), Tehran: Game nou.
- Escarpit, Robert (1995), *The Sociology of literature*, Morteza Kotobi (trans.), Tehran: SAMT.
- Federici, Silvia (2018), *Caliban and the witch: women, the body and primitive accumulation*, Mehdi Saberi (trans.), Tehran: Cheshmeh.
- Freud, Sigmund (2013), *The psychology of masses and Ego analysis*, Saira Rafiei (trans.), Tehran: Ney.
- Goldman, Lucien (1980), *Essays on Method in the Sociology of Literature*, William Q (trans.), Boelhower, United States of America: Telos Press.
- Goldman, Lucien (1990), *Genetic structuralism*, Mohammad Taghi Ghiasi (trans.), Tehran: Bozorgmehr.
- Langer, J. (1974), "Review of the book *The sociology of literature*, by D. Laurenson & A. Swingewood", *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, vol. 10, no. 2, 150-151.
- Laurenson, Diana and Alan Swingewood (1972), *Sociology of Literature*, New York: Schocken Books.
- Laurenson, Diana and Alan Swingewood (2020), *The Sociology of literature*, Shapor Behian (trans.), Tehran: SAMT.
- Lukacs, Georg (2008) *The Sociology of literature*, Mohammad Jafar Pouyandeh (trans.), Tehran: Mahi.
- Marx, Karl (1977), *Capital*, New York: Vintage Books.
- Milner, Andrew (1981), *John Milton and The English Revolution: A study in the sociology of literature*, London: Macmillan Press.
- Payandeh, Hosein (1998), *Theory and Literary Criticism*, Tehran: SAMT.
- Pouyandeh, Mohamad Jafar (2018), *Handbook of the sociology of literature*, Tehran: Naghshe Jahan.
- Schram, Dick and Gerard Steen (2001), *The Psychology and Sociology of Literature*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Williams, Raymond (2018), *Culture and Society*, Akbar Masoumbeigi and Nastaran Mousavi (trans.), Tehran: Negah.

مرور و نقد کتاب جامعه‌شناسی ادبیات

ریحانه اصلان‌زاده*

چکیده

مقاله حاضر به نقد کتاب جامعه‌شناسی ادبیات، نوشته آلن سوئینگود و دیانا لارنسون، می‌پردازد. کتاب یادشده دومین اثر با عنوان جامعه‌شناسی ادبیات است که پس از ربع قرن به عنوان کتاب درسی دانشگاهی از سوی سازمان سمت به طبع رسیده است. کتاب ترجمه‌ای نیکو و ظاهری جذاب دارد. اشکال اصلی قدیمی بودن آن است. براساس توافقی ناگفته در حوزه ادبیات دانشگاهی، ترجمه آثار قدیمی تلویحاً به معنای آن است که نویسنده نظریه‌پردازی گران قدر یا شارحی قابل اتکا است. کتاب حاضر، نوشته شده به سال ۱۹۷۰، در هیچ یک از این دو رسته نمی‌گنجد. به علاوه، میان نویسندگان کتاب و مترجم فارسی در شناسایی منزلت اثر وفاق وجود ندارد. نویسندگان کتاب را پیش‌نهادی برای مطالعه و تحقیق و مقدمه‌ای بر رشته‌ای می‌دانند که هنوز دانش منسجمی از آن در ادبیات انگلیسی‌زبان نیست. مترجم آن را اثری سترگ می‌داند که همانندی ندارد. حال آن‌که، گلچین نظری و خلاصه تاریخی کتاب از دو منظر محل اشکال‌اند. نخست، هر دو بخش به نحوی با رویکرد ضد پوزیتیویستی کتاب در تضادند: چه در منطق‌گزینش نظریه‌پردازان و وقایع و چه در صورت‌بندی و ارائه مطالب. دوم، خلاصه نظری و روشی نابسند است. در مجموع، با توجه به در دسترس بودن مجموعه غنی از مقالات و کتب متفکران جامعه‌شناسی ادبیات، جامعه‌شناسی فرهنگی، نقد ادبی، و فیلسوفان میان‌رشته‌ای کتاب مذکور برای تدریس چندان بسنده نمی‌نماید.

کلیدواژه‌ها: جامعه‌شناسی ادبیات، نقد ادبی، ساختارگرایی تکوینی، نقد کتاب.

* دکترای جامعه‌شناسی نظری- فرهنگی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران،
aslanzadeh@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۱

۱. مقدمه

جامعه‌شناسی ادبیات انتزاعی‌ترین و درعین‌حال انضمامی‌ترین رشته تخصصی جامعه‌شناسی است؛ چراکه منطق بازشناسی جهان مدرن از خود را موردسؤال و واکاوی قرار می‌دهد. ادبیات انعکاس واقعیت موجود و تخیل درباره امکانات تغییر و نفی آن است، آن‌هم به واسطه خلق جهان کامل و بسنده متن. تحولات جهان مدرن در نوترین فرم ادبی، یعنی رمان، چه در محتوا و چه در ساختار، قابل مطالعه و فهم است. کتاب *جامعه‌شناسی ادبیات*، نوشته دیانا تی. لارنسون و آلن سوئینگوود و ترجمه شاپور بهیان، نیز بر همین سیاق به مطالعه جامعه‌شناسی رمان می‌پردازد. در مقاله حاضر، به نقد این کتاب خواهیم پرداخت و امتیازات و محدودیت‌های آن را بر خواهیم شمرد. به علاوه، از آن‌جاکه این کتاب با هدف منبع نمونه برای تدریس دانشگاهی این رشته منتشر شده است، درباره چشم‌اندازی که پیش‌روی دانشجویان و خواننده از ویژگی‌ها و تطورات حوزه می‌گشاید، بحث خواهیم کرد؛ چراکه کتاب‌های درسی نیز، مشابه آثار ادبی که خود متن به بحث و نقد آنان می‌پردازد، به نحوی گفت‌وگویی با آثار پیشین در دست‌رس برای خواننده برقرار می‌کنند و پاسخی برای نیازها و کمبودهای آن هستند و همان‌طور که چشم‌انداز تحولات قبلی حوزه را آشکار می‌کنند، خواننده را مهیا می‌سازند که درکی از وضعیت فعلی و نگاهی نیز به امکانات برای تحولات بعدی داشته باشد. زمانی که کتاب قدیمی ارزش‌مندی ترجمه می‌شود، مترجم یاری‌گر خواننده خواهد بود. بدین نحو که توضیح می‌دهد کتاب چه نیاز و کمبود حاضری را پاسخ می‌گوید و چگونه در نسبت با نظریه‌پردازی‌های کنونی و چشم‌اندازهای فعلی حوزه موردبحث امکان بازتفسیر و بازتحلیل دارد یا حکایت از روندی از بازگشت‌های نظری به نظریه‌پردازان قدیمی و توجهات جدید به آثارشان در فضای آکادمیک دارد. حال، باید توجه داشت که این کتاب دومین کتاب تحت عنوان *جامعه‌شناسی ادبیات* است که از سوی «سمت» به طبع می‌رسد. این کتاب چندان جدید نیست و در واقع منتشرشده به سال ۱۹۷۰ است و به نوعی جزء آثار اولی است که در عنوان خود در زبان انگلیسی نوشته شده است. نویسندگان کتاب خود را بیش‌تر «مقدمه‌ای بر پیدایی جامعه‌شناسی ادبیات و پیش‌نهادی برای کاربرد نظریات آن در حوزه تحقیق و پژوهش می‌دانند». ترجمه فارسی کتاب به سال ۱۳۹۹ منتشر شد. در مقدمه مترجم می‌خوانیم که تاکنون «کتابی با ارزش مشابه در جهان انگلیسی‌زبان نوشته و بالتبع به فارسی نیز ترجمه نشده است». بر همین اساس در تحلیل کتاب حاضر دو مسئله اساسی وجود دارد؛ نکته اول دقت در ادعای مترجم و ارزیابی نقادانه کتاب و نکته دوم تأمل در این‌که پذیرش ادعای مترجم و ارزش بی‌نظیر کتاب اذعان ناخواسته به تأثیر

نابسنده آن در فضای علمی انگلیسی‌زبان است، تا بدان حد که پیش‌نهادهای و مقدمات آن به پی‌گیری و پی‌جویی مستمر دیگران نینجامیده و به‌نحوی رها شده است، چندان‌که بعد از پنجاه سال، کسی به صلاهی آن پاسخ نگفته و با تداوم روش و رویکرد آن اثری تا به پایه و اهمیت آن خلق نکرده است. در این مقاله، سعی می‌کنیم این دو نکته را در نقد کتاب مورد‌مذاقه قرار دهیم.

۲. معرفی کتاب

کتاب حاضر در سه بخش تدوین شده است. فصل اول و سوم نوشته آلن سوئینگود و فصل دوم نوشته دیانا لارنسون است. بخش اول به معرفی اجمالی جامعه‌شناسی ادبیات، به‌عنوان یک رشته دانشگاهی، می‌پردازد و تاریخچه‌ای کوتاه از آرای نظریه‌پردازان آن ارائه می‌دهد و به مسائل روش در این حوزه می‌پردازد. تاریخچه بیش از هرچیز به دوران تکوین نظریات ادبی اختصاص دارد و نظریه‌پردازان قرن نوزدهم سهم مهم‌تری در آن ایفا می‌کنند. بخش دوم مسائل مرتبط با تولید ادبی و بستر اجتماعی، رابطه نویسنده و بازار و نهادهای میانجی این دو، و به‌طور کلی رابطه میان تولید ادبی و حوزه توزیع و مصرف را طرح می‌کند و بخش آخر به‌صورت نمونه‌وار به کاربرد نظریات در تحلیل چند اثر ادبی انتخابی اختصاص دارد.

۱.۲ بخش اول (فصل اول، مقدمه: جامعه‌شناسی و ادبیات)

نویسنده در ابتدای کار مرز نقد ادبی را با جامعه‌شناسی ادبیات مشخص می‌کند. نقد ادبی با رویکرد درونی به بررسی آثار ادبی می‌پردازد و جامعه‌شناسی ادبیات با رویکرد بیرونی، اما جامعه‌شناسی و ادبیات در آرمانی مشترک سهیم‌اند که همانا بازنمایی ویژگی‌های نهادی جهان اجتماعی است تا امکان فهم آن را برای مخاطب میسر کند و هم‌زمان تصویرگر میل به تغییر و تبدیل آن به جهانی بهتر باشد.

سوئینگود می‌نویسد: جامعه‌شناس ادبی یا دانشجوی علاقه‌مند راه دشواری در پیش دارد:

هیچ مجموعه تثبیت‌شده‌ای از دانش که جامعه‌شناسی ادبیات نامیده شود وجود ندارد، ضمناً مایه تأسف است که همین میزان اندک دانش و پژوهش در این حوزه درکل از لحاظ کیفیت فوق‌العاده مشکوک، فاقد دقت علمی، و از لحاظ بصیرت‌های جامعه‌شناختی پیش‌پاافتاده و اغلب حاوی خام‌ترین روابط بین متون ادبی و تاریخ اجتماعی است.^۱

نویسنده دو رویکرد عمده را در جامعه‌شناسی ادبیات تمیز می‌دهد: رویکردی که ادبیات را آینه عصر و سندی برای فهم ویژگی‌های اساسی در ارزش‌ها، هنجارها، و وضعیت نهادهای

اجتماعی می‌داند. این رویکرد بیش از همه به آثار بزرگ ادبی می‌پردازد. رویکرد دوم رابطه میان نویسنده، ناشر، و مخاطبان را بررسی می‌کند که مثال آشکار آن آثار روبر اسکارپیت است که برای خواننده فارسی‌زبان نیز نامی آشناست.

اما از نظر سوئینگوود چشم‌انداز سومی هم قابل طرح است و آن مطالعه تغییرات در روندهای ادبی غالب در جامعه است و نیز مطالعه زمینه‌هایی که چرایی اقبال به نویسندگان مختلف در دوره‌های تاریخی جوامع مشخص را توضیح دهند. نویسنده در پایان بخش به دفاع از جهت‌گیری می‌پردازد که آثار عامه‌پسند را هم‌سنگ آثار بزرگ ادبی متونی ارزشمند برای فهم جریان‌های اجتماعی غالب یک جامعه می‌داند.

۲.۲ فصل دوم: نظریه‌های اجتماعی

در این فصل، نویسنده خلاصه‌ای تاریخی از آرای نویسندگان و متفکرانی ارائه می‌دهد که «به رابطه نظام‌مند» میان ادبیات و جامعه پرداخته‌اند. این جست‌وجو از قرن هفدهم آغاز می‌شود، اما بیش از همه بر آرای متفکران قرن نوزدهم (عمدتاً هیپولیت تِن) متمرکز می‌شود. در کل فصل، نظریات هردر، مادام دوستال، هیپولیت تِن، مارکس، پلخائف، و لوکاک در باب تأثیرات جامعه در تولید ادبی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

سوئینگوود دو رویکرد اساسی در جامعه‌شناسی ادبیات در قرن نوزدهم و بیستم را از یکدیگر تمیز می‌دهد: رویکرد پوزیتیویستی (بیش‌تر مبتنی بر آثار تِن که بر تحلیل زمان و مکان و کارکرد اثر ادبی متمرکز بود) و گرایش انتقادی (در آثار لوکاک و گلدمن که ادبیات را تجلی تقلای آدمی برای رسیدن به درکی از جامعه و ارزش‌های اصیل می‌دانند).

پس از آن، کتاب به بررسی نظریات هیپولیت تِن می‌پردازد که به‌زعم نویسنده هرچند آثارش فراموش شده‌اند، وی به‌نحوی پدر جامعه‌شناسی ادبیات محسوب می‌شود. سوئینگوود در جای‌جای فصل از بذل تحقیر بی‌امان در قبال آرای «کهنه و ماتریالیسم مکانیکی» تِن فروگذار نمی‌کند، اما به‌طرزی اسرارآمیز بیش‌ترین سهم فصل به توضیح جزئی و مفصل نظریات او اختصاص دارد. شاید بدین علت که روش‌های پوزیتیویستی در مطالعه ادبیات را میراث‌دار او می‌داند. فصل با خلاصه نظریات مارکس و انگلس درباره ادبیات ادامه می‌یابد. سوئینگوود معتقد است نتایج کار آنان نیز چندان چشم‌گیر نیست و ادبیات در نظرشان محصول جنبی ساختار اجتماعی است.

آرای پلخائف نیز بر همین وجه بیان‌گر ضعف جامعه‌شناسی مارکسیستی است. با این حال، بخشی از فصل به شرح آرای او اختصاص دارد. نظریات او التقاطی میان نظریات مارکس و تِن

است. وی هم به کارکرد اجتماعی هنر و هم به اصالت داوری جهان‌شمول زیباشناختی کانت باور دارد.

سوئینگوود معتقد است نظریه‌های پوزیتیویستی و مارکسیستی در این حوزه بر تأیید عوامل بیرونی، به‌عنوان عوامل تعیین‌کننده در شکل‌گیری اثر، توافق دارند و در مسئله طبقه اجتماعی و ایدئولوژی ناهم‌خوان‌اند.

۳.۲ فصل سوم: ادبیات و ساختارگرایی

در فصل سوم نویسنده می‌کوشد رویکرهای ساختارگرایانه را در تحلیل ادبی معرفی کند. عمده مطالب فصل به شرح آرای لوسین گلدمن اختصاص دارد. در ابتدای فصل، سوئینگوود دو واکنش مهم را به گرایش‌های تقلیل‌گرایانه پوزیتیویستی بیان می‌کند: فرمالیسم روسی و «مارکسیسم انعطاف‌پذیر» لوکاچ و گلدمن. وجه مشترک هر دو رویکرد ساختارگرایی است.

نویسنده، پس از توضیحاتی بسیار کوتاه، به شرح آرای لوسین گلدمن می‌پردازد. عمده‌ترین منبع الهام او لوکاچ است و طی فصل گه‌گاه ارجاعاتی کوتاه به وی نیز داده می‌شود. جامعه‌شناسی ادبیات گلدمن در چهارچوب نظریه انتقادی است و بر مفاهیمی چون از خودبیگانگی و شیء‌وارگی تأکید دارد. او مفهوم کلیت را از لوکاچ می‌گیرد و مشابه او بر دیالکتیک مارکسیستی متکی است که از امر انتزاعی آغاز می‌کند و با میانجی‌دارکردن امر انتزاعی به‌سوی تحلیل عینی و انضمامی حرکت می‌کند و درنهایت کلیتی انضمامی را مطمح‌نظر قرار می‌دهد. او همانند لوکاچ معتقد بود، رمان و تراژدی به‌طور انضمامی نسبت انسان و جهان و ذهن و عین را در ساختار اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی آشکار می‌کنند.

در ادامه، نویسنده به بیان روش تحقیق گلدمن و نمونه‌های تحلیل او در بررسی آثار پاسکال و آندره مالرو می‌پردازد.

۴.۲ فصل چهارم: مسائل روش

در این فصل، نویسنده می‌کوشد تا نکاتی را که گلدمن در رویکردش نادیده انگاشته است، روشن سازد. مهم‌ترین امری که سوئینگوود بر آن تأکید می‌کند غفلت گلدمن از تأثیراتی است که نویسنده از سنت ادبی یا سایر سنت‌های فرهنگی (مانند فلسفه و سیاست) پیش از خود می‌پذیرد. وی هم‌چنین موقعیت شغلی و حرفه‌ای و اقتضائات آن در تولید اثر را نادیده گرفته است.

از نظر گلدمن، رویکرد ایدئولوژیک (به‌عنوان آگاهی کاذب) و جزمیات راست‌کیشانه به تولید هیچ اثر ادبی ارزش‌مندی نمی‌انجامد. سوئینگوود دی. اچ. لارنس و مونترلان را به‌عنوان مثال نقض طرح می‌کند که آثارشان منعکس‌کننده موضعی ارتجاعی و غیرپیش‌روانه است. درنهایت، سوئینگوود «این‌ها را شماری از مسائل روش‌شناسی ادبیات می‌داند» و توضیحات روش‌شناختی نویسنده با توصیه به «فهم دقیق متن» و عدم تقلیل اثر ادبی به انعکاس جامعه به‌پایان می‌رسد.

۵.۲ بخش دوم کتاب (فصل پنجم: ریشه‌های نویسندگی و حمایت‌گری)

این بخش به بررسی عوامل اجتماعی اختصاص دارد که در تکوین اثر ادبی مؤثرند. لارنسون در فصل پنجم به تغییر از حمایت‌گری ادبی تا شکل‌گیری بازار نشر و گروه مخاطبان کتاب‌خوان می‌پردازد. او معتقد است رشد تقسیم کار و ظهور جامعه سرمایه‌داری هنرمند را از موضع هم‌پسته با جامعه دور کرده است. رسیدن به کلیت در جامعه سرمایه‌داری دشوارتر است، هرچند با زوال نظام حمایت و کاهش مجازات‌های سخت مربوط به سانسور امکان نقد اجتماعی بیش‌تر شده است.

در سراسر تاریخ، عوامل اجتماعی بر تکوین ژانر اثرگذار بوده‌اند. اهمیت مناسبات وفادارانه در جامعه فئودالی به شکل‌گیری تراژدی کلاسیک انجامیده است و با افزایش جنگ‌ها و اشکال مناسکی، ژانرهای ادبی قدیم جای خود را به ساگا‌های جنگ دادند، حماسی شدند و گاه به شکل‌های غنایی درآمدند. در طول این دوران، شاعر درباری موقعیتی استوار و مسلم داشت. تا قرن نوزدهم نویسندگان موقعیت مرکزی خود در قرون پیشین را از دست دادند و بیش از پیش به حامیان قدرت‌مند متکی شدند. از قرن نوزدهم به بعد شکل‌گیری بازاری گسترش‌یابنده امکان ظهور «حرفه نویسندگی» را میسر کرد.

لارنسون زمینه‌های شکل‌گیری این بازار ادبی گسترش‌یابنده را می‌کاود، اما بدون هیچ توجیه نظری یا روشی محدوده بررسی را به انگلستان تقلیل می‌دهد. وی معتقد است ژانر درام در انگلستان به استقلال مالی نویسنده یاری رساند؛ چراکه از سانسور شدیدی که بر ادبیات حاکم بود، مصون بود. ضمناً وضعیت نویسندگان با ظهور کتاب‌خانه‌های امانت‌دهنده و تصویب قانون حق نشر بهبود یافت. رشد روزنامه‌نگاری تحول دیگری در نظام حمایتی ایجاد کرد. شمار فزاینده قهوه‌خانه‌ها و کلوپ‌ها بین نویسندگان و جماعت علاقه‌مند به اخبار و کتاب‌خوان ارتباط وسیعی شکل می‌داد. حمایت خصوصی اندک‌اندک رنگ باخت و نویسندگان مستقیم با

ناشر وارد چانه‌زنی می‌شدند. مسیری آغاز شده بود که اثر ادبی را به کالایی برای فروش در جامعه سرمایه‌داری تبدیل کرد. نقش نویسنده به‌عنوان فروشنده تغییر مهمی در این میان بود.

۶.۲ فصل ششم: حرفه‌ای شدن نویسنده

این فصل به شکل‌گیری حرفه نویسندگی و جایگاه اجتماعی نویسندگان، در کنار تحولات فنی و تجاری نشر، اختصاص دارد. لارنسون می‌نویسد در قرن هجدهم با حذف حامیان مالی پادار، نویسندگان در نوشتن اثر باید سلاقی ناشر، مالک کتاب‌خانه امانت‌دهنده کتاب، و مخاطبان بیش‌تری را در نظر می‌گرفتند. پیدایش رمان در سال‌های آغاز قرن هجدهم یکی از چشم‌گیرترین روی‌دادها در تاریخ ژانرهای ادبی است. در آن دوران، تقاضای فزاینده برای سرگرمی‌های غیردینی و تمثیل‌های مربوط به جست‌وجو و هیجان وجود داشت. اقبال به رمان خاص جهانی بود که طبقه متوسط در آن رشد کرده بود و وقت آزاد برای خواندن داشت. مسائل قهرمانان رمان‌ها با مسائل این خوانندگان هم‌خوانی داشتند. در قرن هجدهم بیش‌ترین کتاب‌هایی که منتشر می‌شدند کتاب‌های دینی بودند، اما در پایان قرن نوزدهم رمان‌ها از لحاظ ادبی غالب شدند. اکثر رمان‌نویسان قرن نوزدهم زن بودند. نوشتن، در قرن بیستم، حرفه محبوب زنان باقی ماند، اما بیش‌تر زنان به‌سراغ مشاغل جای‌گزین، مثل آموزش و روزنامه‌نگاری، رفتند.

در قرن بیستم درآمد نویسندگان هم‌چنان پایین است و جدایی بین نویسنده هنرمند و تاجر مآب بارزتر شده است و شغل دوم، باوجود کمک‌هزینه‌های دولتی، هم‌چنان برای ادامه کار آنان ضرورت دارد.

۷.۲ فصل هفتم: نویسنده در عصر حاضر

لارنسون در این فصل، جایگاه اجتماعی نویسنده و روابط او با خوانندگان و ناشران را بررسی می‌کند. تولید جهانی کتاب در قرن بیستم افزایش چشم‌گیری داشت، اما افزایش نسبی متناظری در عرصه ادبیات رخ نداده است. بخش بزرگی از کتاب‌ها کتاب‌های کارکردی هستند. حال آن‌که، در قرن نوزدهم، ۷۰ درصد نویسندگان رمان‌نویس بودند.

موضوعات خواندنی و طبقه خوانندگان در قرن بیستم متنوع شد و تجارت پرونق کتاب دو فرهنگ نخبه‌پسند و عامه‌پسند ایجاد کرده است. فرهنگ بازاری یا عامه‌پسند ارزش‌های سرمایه‌داری متأخر را منعکس می‌کند. ذهنیت‌گرایی و انزوای انتقادی ویژگی فرهنگ یادشده است. از نظر لارنسون راه سومی هم وجود دارد که همانا موضوعات خواندنی طبقه کارگر است.

لارنسون در ادامه فصل به بررسی ویژگی‌های نویسنده، ناشر، و موضوعات ادبی در آمریکای شمالی می‌پردازد.

۸.۲ بخش سوم: به‌سوی جامعه‌شناسی رمان

سوئینگوود در این بخش به «تحلیل متنی بالفعل» چند نمونه از آثار ادبی «مهم» می‌پردازد. نویسنده در مقدمه توضیح می‌دهد که این کار را با روش ساختارگرایانه گلدمن انجام داده است. تلاش شده است متن‌های ادبی براساس ساختار و ارزششان به ارزش‌ها و ساختارهای اجتماعی ربط داده شوند تا هم ادبیات از منظر جامعه‌شناسی بررسی شود و هم مقام آن به‌عنوان ادبیات از کف نرود. سوئینگوود فروتنانه متذکر می‌شود: «تحلیل ما فقط مقدمه‌ای است بر امکان پدیدآمدن یک جامعه‌شناسی ادبی که مبتنی است بر ادبیات به‌مثابه یک فعالیت انتقادی متعهد به ارزش‌های پروبلماتیک». در ادامه، در فصل اول، آثار فیلدینگ بررسی شده است. عمده‌مطلب فصل به بررسی رمان *تام جونز* و پیدایش رمان اختصاص دارد. در فصل دوم مفهوم ازخودیگانگی و بروز آن در رمان *تهوع سارتر*، *بیگانه کامو*، و *میس لونلی‌هارتز ناتانیل وست* بررسی می‌شوند و در فصل آخر، رمان سیاسی و نسبت رمان و تعهد و آگاهی طبقاتی سیاسی در آثار جورج آرول بحث می‌شود.

۳. ارزیابی نقادانه

در ادامه، کتاب و ترجمه آن به‌گونه نقادانه ارزیابی می‌شود. کوشیده خواهد شد تا ویژگی‌های ظاهری و محتوایی کتاب بررسی و سنجیده شود. در ابتدا، با شکل ظاهری کتاب آغاز می‌کنیم.

۱.۳ شکل کتاب

طرح جلد چشم‌نواز است و با دقت و وسواس انتخاب شده است. این طرح بخشی از نقاشی *قایق‌های ماهی‌گیری در ساحل سن‌ماری*، اثر ونسان ون‌گوگ، است که کشتی‌های کوچک با بادبان‌های افراشته‌ای را تصویر می‌کند که صبح‌دم از ساحل به‌سوی دریا در حرکت‌اند. هماهنگی حس حرکت در امواج ملایم دریا با ابرهای آسمان و نیز تناسب اصیل میان درون‌مایه و رنگ نقاشی را به اثری گران‌مایه تبدیل ساخته است. ظرافت نظر در انتخاب نقاشی از آن‌رو ارجمند است که سبک نقاشی با سبک ادبی رمان‌هایی قرابت دارد که در کتاب بدان‌ها پرداخته می‌شود.

۲.۳ نقد ترجمه

کتاب ترجمه خوبی دارد و نثر آن روان و گیراست. ناهم‌خوانی یا معادل‌گذاری‌های نابسنده و اشکالات ویرایشی در متن انگشت‌شمار است که نشان از دقت و وظیفه‌شناسی مترجم و ویراستار دارد، اما کمبودی که در متن خواننده را می‌آزارد، بی‌توجهی به اهمیت پانویس در ارتقای تجربه خواندن و بهبود فهم خواننده از متن است. نویسندگان کتاب را برای خواننده انگلیسی‌زبان تدارک دیده‌اند. متنی که به تکوین چشم‌اندازها و ژانرهای ادبی و سلاقی خوانندگان در دوره‌های مختلف تاریخی اختصاص دارد، مشحون از ارجاع به نام نویسندگان، نشریات مطرح، وقایع سیاسی و تاریخی، احزاب و گروه‌های اجتماعی، و جریان‌های فرهنگی و حقوقی است. این‌ها خواننده را سردرگم می‌کند؛ چراکه در هر صورت اطلاعات ادبی، تاریخی، و سیاسی او از جامعه انگلستان و ایالات متحد آمریکا در مقایسه با خواننده زبان اصلی ناچیز است. در عمده موارد به گذاشتن معادل لاتین اسامی بسنده شده است. پانویس‌ها ناکافی هستند و آن‌جا که توضیحی آمده، اغلب نابسنده است. هرچند نویسندگان متن در مواردی توضیحاتی بسیار مفید در پانویس داده‌اند که مشخص کرده است خواننده برای مطالعه بیش‌تر در هر زمینه به چه کتابی مراجعه کند یا توضیح مرتبط و ام‌دار کدام کتاب یا نظریه‌پرداز است و نیز توضیحاتی درباره سنت‌های کهن در حوزه نویسندگی یا نمایش آورده‌اند، اما مترجم در این زمینه اهتمام چندانی نداشته است. افزون‌بر آن، تمایز این کتاب با کتاب قبلی «سمت» (با عنوان جامعه‌شناسی/ادبیات نوشته روبر اسکاریپیت و ترجمه مرتضی کتبی) در آن است که در آن کتاب هر جا به نظریه‌پرداز یا کتابی اشاره شده بود که ترجمه‌ای از آن به فارسی موجود بود، مترجم (مرتضی کتبی) در پانویس نام کتاب و مترجم را برای خواننده فارسی‌زبان درج کرده بود، اما کتاب فعلی این امتیاز را ندارد.

به‌علاوه، کتاب نمایه اصطلاحات و معادل‌های فارسی ندارد و این کار را برای خواننده سخت می‌کند. خصوصاً که برخی از اصطلاحات معادل انگلیسی در پانویس ندارند و این مایه سردرگمی است.

۳.۳ ارزیابی محتوا

در این قسمت، کوشیده می‌شود نقدی از فصول مختلف کتاب ارائه شود و سپس براساس تصویر فراهم‌شده از این نقدهای جزئی ارزیابی کلی از اثر به‌دست داده شود. شایان ذکر است که کتاب در سال ۱۹۷۰ نگاشته شده است.^۲ دو نویسنده اثر، دیانا لارنسون و آلن سوئینگوود،

کتاب خود را مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی ادبیات می‌دانند و موضع خود را ارائه پیش‌نهادهایی برای تحقیق و ترجمه در حوزه انگلیسی‌زبان می‌دانند که هنوز هیچ دانش منسجمی از جامعه‌شناسی ادبیات در آن موجود نبود، هرچند تصریح می‌کنند که وضعیت در زبان فرانسه به‌هیچ‌وجه بدین منوال نیست. بنابراین، طبیعی است که بسیاری از انتقادات یا کمبودهایی که آنان در فصول مختلف مطرح می‌کنند، امروز برای خوانندگان رفع شده باشد. در چنین مواردی اغلب حرجی بر مترجم نیست، اما وقتی از کتاب درسی سخن به‌میان می‌آید، لازم است مترجم تصحیحی بر تغییر چشم‌اندازهای غالب روز یا موانع و کمبودهای رفع‌شده داشته باشد. در هیچ‌جای کتاب یا حتی در مقدمه مترجم چنین امری مشاهده نمی‌شود.

مطالعه آثار ادبی در پرتو تحولات زمان در سنت تاریخ ادبیات و نقد ادبی سابقه طولانی دارد؛ سنت‌های پابرجایی که تا امروز هم زنده و پویا هستند. این بستر پیچیده و همواره در حال تحول در اثر لارنسون و سوئینگوود در قالب دو رویکرد اساسی در مواجهه با ادبیات طبقه‌بندی می‌شود: رویکردی که اثر ادبی را به پس‌زمینه اجتماعی و تاریخی انعکاس احوالات آن تقلیل دهد (جنبه بیرونی) و مواجهه هنری که بر متن ادبی، ساختار، و گونه‌ها متمرکز می‌شود (جنبه درونی). نویسندگان کتاب بر سویی دیگری نیز تأکید می‌کنند که همانا تأثیر ادبیات در ادبیات و سنت ادبی است که نویسنده در متن آن به کار می‌پردازد، به عبارت دیگر، به نوعی دیالوگ میان نقد ادبی و جامعه‌شناسی ادبیات می‌پردازد.

مطالعه آثار ادبی در پرتو تحولات زمان در سنت تاریخ ادبیات و نقد ادبی سابقه طولانی دارد؛ سنت‌های پابرجایی که تا امروز هم زنده و پویا هستند. در این میان بسیاری از سنت‌های فکری جامعه‌شناسانه و فلسفی در نقد ادبی دوران نیز تأثیر گذاشته‌اند: مانند نقد ادبی ساختارگرایانه، فمینیستی، انتقادی، روان‌کاوانه، و پسااستعماری. تقریباً همه جامعه‌شناسان مطرحی که می‌شناسیم به تفسیر آثار ادبی برای توضیح آرایش‌شان پرداخته‌اند، بی‌آن‌که خود را به‌طور تخصصی جامعه‌شناس ادبیات بدانند. بنابراین، جامعه‌شناسی ادبیات، علاوه بر تأملات نظری غنی و زمینه‌های مطالعه گسترده، نمونه‌های کاربرد وسیعی نیز داشته است. نمونه‌های تحلیلی رولان بارت، ریموند ویلیامز، تری ایگلتون، و فردریک جیمسون از آن زمره‌اند.

در فصل اول (لارنسون و سوئینگوود ۱۳۹۹: ۱۴) نویسندگان به متخصصان جامعه‌شناسی ادبیات و منتقدان ادبی می‌تازند که «توافق نظر دارند که فرد باید نویسندگان بزرگ و متون آن‌ها را بررسی کند»، درعین حال ملاک آنان برای انتخاب اثر بزرگ صرفاً دوام اثر در طول زمان است و معتقدند:

این‌گونه ماهیت هرگونه جامعه‌شناسی مربوط به فرهنگ توده، فرهنگ عامه‌پسند، و غیره زیرسؤال می‌رود ... اگر هدف اصلی جامعه‌شناسی فهم ماهیت و کارکردهای همه جوامع و موقعیت انسان‌ها در آن باشد، آن‌گاه فرهنگ عامه‌پسند یقیناً می‌تواند مدعی جایگاهی معقول باشد.

این استدلال از آن‌رو محل اشکال است که امروزه دانشجوی جامعه‌شناسی پیشاپیش چنین ادعایی را رفع‌شده می‌داند. انبوهی از کتب جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی در بیان استدلالات خود بر تحلیل فرهنگ «عامه‌پسند» تکیه کرده‌اند و از قضا به کاربرد این اصطلاح تاخته‌اند و آن را مبتنی بر تمایزی نخبه‌گرایانه دانسته‌اند. یا از نظر برخی از متفکران فمینیست، پسااستعماری، و مکتب انتقادی تحلیل آثار عامه‌پسند در بیان دروغین و گم‌راه‌کننده از واقعیت‌های اجتماعی حاوی بصیرت‌های ارزش‌مندی درباره ماهیت واقعی مناسبات اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی غالب هستند. به علاوه جامعه‌شناسان ادبیات و فرهنگ نه فقط آثار ادبی با ارزش هنری پایین، بلکه مجموعه وسیعی از تولیدات شبه‌ادبی، مانند آگهی‌های تجاری و تبلیغاتی، را مورد بررسی قرار داده‌اند. در عین حال، نویسندگان انتقادی به رویه دیگران وارد می‌کنند که شامل حال خودشان نیز است که در تحلیل کاربردی، همان آثار بزرگ را مطمحنظر قرار می‌دهند. در ادامه در این باره بحث خواهیم کرد.

در فصل دوم، نویسنده تاریخچه‌ای از رویکردهای نظریه‌های اجتماعی ادبیات ارائه می‌دهد و با ارائه هر رویکرد، نمونه‌های ادبی بررسی‌شده از سوی متفکران و نیز کاستی‌های رویکرد آنان را شرح می‌دهد. این فصل دقت تاریخی بسیار خوبی دارد و محتوایی ارزشمند از تحولات حوزه مورد بحث در اختیار خواننده قرار می‌دهد، اما ایراد کار آن‌جاست که عمده فصل به قدیمی‌ترین رویکردها اختصاص دارد. به‌طور مشخص، بیش‌تر محتوای فصل به بررسی آرای هیپولیت تِن (به‌عنوان پدر جامعه‌شناسی ادبیات) اختصاص دارد که نویسنده بی‌محابا و در جای‌جای فصل سراپای نظریاتش را با این عناوین طرد و تحقیر می‌کند: «تحلیل‌های خام و پوچ با نتایج مأیوس‌کننده، بی‌آن‌که از برداشت‌های ساده‌نگارانه نویسندگان قرن هجدهمی فراتر رود، تکرار کلیشه‌های مادام دوستان، تاریخی سطحی و بی‌سروته، ماتریالیسم عمیقاً مکانیکی، تقلیل‌گرا، تبیین شبه‌روان‌شناختی، آش شل قلم‌کار» (همان: ۲۹). خواننده از خود می‌پرسد که پس چرا سهم عمده فصل به او اختصاص یافته است. به عبارت دیگر، در کتاب‌هایی که به خلاصه نظریات می‌پردازند متفکران متأخر و همین‌طور با ارزش نظری بالاتر سهم بیش‌تری از متن را به خود اختصاص می‌دهند، اما نویسنده ما با وجود

آگاهی به محدودیت‌های بی‌شمار تین، که خود معترف است که آرای او امروز خارج از فرانسه به فراموشی سپرده شده‌اند، بیش از همه به او می‌پردازد، درحالی‌که هدف کتاب را فراهم‌آوردن پیش‌نهادهایی برای کاربرد عملی جامعه‌شناسی ادبیات در فعالیت‌های دانشگاهی می‌داند. اگر هدف کتاب از گلچین نظری ارائه چهارچوبی هم‌پیوند با روش و تحلیل نمونه است، مسئله این جاست که آیا آثار تین می‌تواند راهنمایی برای پژوهش باشد یا اگر هدف ارائه چشم‌انداز تاریخی است، چرا به محاکات افلاطون اشاره‌ای در حد یک جمله شده است؟ یا جورج لوکاج که به تبع آثارش برای دانشجو دیرباب و مستلزم توضیح و تفسیر مفصل است، فقط در سه صفحه مورد بحث قرار گرفته است. به علاوه، باوجود تأکید شفاف بر تغییر رویکرد لوکاج از نوکانت‌گرایی به رویکرد هگلی و در ادامه مارکسیسم سخت‌کیش او عملاً ارجاعات به دوران پیش از سخت‌کیشی او اندک‌اند. به علاوه، لوسین گلدمن که سوئینگوود، باوجود نقد مکرر، اذعان دارد که کارش عمدتاً با اتکا به روش و نظریات اوست، در کل کتاب در کم‌تر از سی صفحه (از کتابی در ۲۷۰ صفحه) به شرح و تفصیل آرای او پرداخته است.

بنابراین، به نظر می‌رسد فهم نظریه‌های جامعه‌شناسی ادبیات، با اتکا بر کتاب حاضر، برای دانشجویان بسیار دشوار خواهد بود. در عین حال، در شرح نویسنده از مارکس، انگلس، پلخائف، و لوکاج، یک‌دستی ناراستی در نظریات مارکسیستی و توضیحی نابسند از مفاهیم اصلی و زمینه‌ای که درک نظریات را برای خواننده آسان سازد، وجود دارد. گاهی توضیحات گمراه‌کننده‌اند، به عنوان مثال در صفحه ۶۵ کتاب مفهوم «ارزش مبادله» در نظریات مارکس، که اهمیت و ارزشی محوری دارد، در کمانک که قرار است توضیح‌دهنده باشد، با مفهوم متضادش یعنی «ارزش استفاده» بدین ترتیب توضیح داده شده است: «ارزش‌های مبادله» («استفاده»!) به طور کلی اگر کتاب را راهنمایی نظری در نظر بگیریم، باید گفت این راهنما بسیار فقیر است.^۳ نکته قابل ذکر دیگر آن‌که کتاب، باوجود فاصله‌گیری موضع نظری از خلف خود، اسکارپیت، در فصل نظریه‌های اجتماعی ادبیات بسیار مشابه جامعه‌شناسی ادبیات اسکارپیت (۱۳۷۴) است. منظور از مشابهت مشابهت جملات نیست. تمایز رویکردها و نویسنده‌های مختلف در تاریخ نظریات هر رشته در وزنی آشکار می‌شود که برای نظریه‌پردازان مختلف می‌شوند و ذکر آن که از برخی به جا می‌آورند و برخی دیگر که جا می‌اندازند و نیز نحوه و نظرگاهی که به کتب و رویکردهایشان می‌پردازند. از این منظر سوئینگوود (که ساختارگرایی تکوینی را می‌ستاید) «طابق النعل بالنعل» با اسکارپیت است که نماینده پوزیتیویسم افراطی‌اش می‌داند و طرفه آن جاست که رولان بارت را، که با ساختارگرایی موردعلاقه‌اش قرابت دارد (و

اسکارپیت معرفی‌اش کرده است)، حذف می‌کند، اما دیگرانی که رویکرد مکانیکی و ارتجاعی‌شان را به‌سخره می‌گیرد، حفظ کرده است، حال آن‌که گلچین نظری اسکارپیت با چهارچوب نظری او هم‌خوان است. توجه به تن با رویکرد پوزیتیویستی اسکارپیت هماهنگی دارد، اما جانداختن کلیه متفکران مکتب انتقادی و کسانی چون بارت قابل قبول نیست. به‌علاوه که دو نفر آخر به‌نحوی سنت پیمایشی و پرداخت به زمینه‌های تولید یا مصرف اثر را با محتوای ادبی و جهان‌بینی‌های ارائه‌شده در آن آمیخته‌اند. دقیقاً همان نکته‌ای که سوئینگوود جابه‌جا مورد تأکید قرار می‌دهد.

در فصل سوم، مرز بین نظریات لوکاچ و گلدمن اساساً مخدوش است. حرکت آونگی میان این دو به دلیل تأثیرات مهمی که گلدمن از لوکاچ گرفته است، درست و قابل دفاع است به شرط آن‌که به خلط مباحث و تمایزات نینجامد. علاوه بر آن، توضیحات درباب ساختارگرایی و تأثر آن از زبان‌شناسی سوسوری و تحولاتی که می‌پذیرد تا وارد حوزه مطالعه جامعه‌شناسانه شود، به کلی نادیده گرفته می‌شود. توضیحات هم‌چنان نابسنده‌اند (حدود یک صفحه) و منطق گزینش‌گری نویسنده غیرقابل فهم. او از فرمالیسم روسی آغاز می‌کند، به سوسور اشاره می‌کند، به نقد تروتسکی به فرمالیسم اشاره می‌کند، و بعد به سراغ گلدمن و لوکاچ می‌رود، از این منظر که رویکرد ساختارگرایی تاریخی را دربر گرفته‌اند. در این میان، نه فرمالیسم درست توضیح داده شده است و نه ساختارگرایی. پرسش میان این دو غیرقابل توجیه است و همین‌طور حذف توضیحات و متفکرانی که می‌توانند مسیر فکری پیموده‌شده را توضیح دهند، علاوه بر آن با تأکید مفرط بر هویت مستقل جامعه‌شناسی ادبیات و مرز آن با نقد ادبی مشخص نیست که فرمالیست‌های روسی چه نسبتی با تحلیل جامعه‌شناسانه دارند. سوسور، جامعه‌شناسان متأثر از کار او (چون لوی استراوس)، و نشانه‌شناسانی (مانند رولان بارت) که به تأسی از آن‌ها به تفسیر اجتماعی و فرهنگی پرداخته‌اند، مورد غفلت واقع شده‌اند. این ایرادگرفتنی ریزبینانه و متفرعانه نیست. خواننده باید بداند چگونه نسبت میان جهان و اثر برقرار می‌شود. توضیح مناسبات ذهن و عین، که موضوع کشاکش فلسفه و جامعه‌شناسی مدرن است، بدون پیش‌کشیدن توضیح و تفسیری از این دست و بی‌میانجی آرا و مفاهیم متفکران مختلف بی‌فایده است، علاوه بر آن‌که نشان از بی‌خبری نویسندگان از تحولات دانش جامعه‌شناسی بعد از جنگ جهانی می‌دهد. تأکید بر نقش بی‌بدیل گلدمن این خلأ را پر نمی‌کند.

در فصل چهارم، باوجود عنوان نویددهنده آن (مسائل روش)، تقریباً بحثی از روش‌شناسی و درپی آن روش‌ها و تکنیک‌ها مطرح نیست. طرح مفاهیم پرکاربرد گلدمن به معنای

آشکارسازی روش او نیست. به علاوه، برخلاف توضیح نظریه‌های مختلف، نویسنده علاقه‌ای به بحث از تمایزات روشی در جامعه‌شناسی ادبیات نداشته است. با وجود تأکید بر محدودیت کمی و کیفی پژوهش در حوزه جامعه‌شناسی ادبیات، به نظر می‌رسد توجه به این فصل بسیار ضروری باشد، اما این فصل کوتاه‌ترین فصل کتاب است و نویسنده به گزاره‌های مبهمی چون «توصیه به فهم دقیق متن» بسنده می‌کند.

برای خوانندگانی که با جامعه‌شناسی و فلسفه آشنا نیستند، عنوان «متن» و عنوان «فهم» یادآور ادبیات نظری سترگی است که کاربرد سرسری و بی‌توضیح آن را نادرست می‌نماید. به طور کلی لازم بود نظام روش‌شناختی گلدمن به وضوح توضیح داده شود و نظر به کنایات بی‌پایان به نابسند بودن کار او، روش‌شناسی پیش‌نهادی مطرح شود. پیش‌نهادها یا تذکار درباب نکات مورد غفلت قرار گرفته به هیچ‌رو به معنای ارائه چهارچوبی روش‌شناختی برای خواننده نیست. بر همین سیاق، به سبک نظریه‌پردازان، ارائه نمونه‌های تحلیلی از آثار ادبی بزرگ به معنای آموزش کاربرد نظریه در تحلیل ادبی نیست.

بخش دوم کتاب (فصل پنجم، ششم، و هفتم) حاوی اطلاعات ذی‌قیمتی درباره رابطه نویسنده با نهادهای مختلف اجتماعی چون سیاست، اقتصاد، آموزش، و دین است، اما یکی از مشکلات عمده آن محدود ماندن به بریتانیا و آمریکای شمالی است. حتی زمانی که به روزگار فعلی نزدیک می‌شود، به هیچ‌وجه به وضعیت سایر کشورها اشاره‌ای نمی‌کند، همان‌طور که در همان محدوده مورد بحث هم عمدتاً به تحولات بعد از جنگ جهانی دوم بسیار گذرا اشاره شده است، به گسترش رسانه‌های تصویری و تبلیغات و تأثیر آن‌ها در نویسندگی و نشر توجهی نشده است، یا به نسبت این تحولات بسط و اهمیت روزافزون حق کپی‌رایت در مقیاس جهانی نیز چندان مورد توجه نیست. تحولات سرمایه‌داری جهانی پس از جنگ دوم یا حتی وقایع سیاسی و اجتماعی مهم و نزدیک به تاریخ نگارش کتاب، مانند جنبش دانشجویی سال ۱۹۶۸ یا جنبش‌های فرهنگی و ضد جنگ در ایالات متحد آمریکا، نیز مورد تأکید و توجه نیستند. تمامی توضیحات تقریباً در میانه قرن بیستم رها می‌شوند و بیش از آن‌که با نزدیک شدن به روزگار کنونی، دقیق‌تر و انضمامی‌تر باشند، یک سره کلی و مبهم می‌شوند. درباره قرن هجدهم و نوزدهم جزئی‌نگری بیش‌تری به خرج داده شده است تا قرن بیستم. به علاوه، توضیحات درباره صنعت نشر با جانداختن مسئله تبلیغات و خرده‌فروشی کتاب اتر می‌ماند. این توضیحات از آن جهت اهمیت دارند که به سامان دادن پژوهش دانشجویان با نگاه به مسائل کنونی در حوزه جامعه‌شناسی ادبیات یاری می‌رساند؛ یعنی همان موضوعی است که هدف اصلی کتاب برشمرده شده است.

کتاب، باوجود تأکید بر جهان ادبی بریتانیا، اشاراتی کوتاه و گه‌گذار به سنت نقد ادبی انگلیسی دارد: سنت نیرومند و پرورده‌ای با نشریات وزین و متفکرانی شناخته‌شده که می‌توان زمینه بسیاری از مطالعات درباره ادبیات، جامعه، و فرهنگ را ذیل آن دریافت کرد. از این منظر همین سنت نقد ادبی تاحدی پردکننده مطالعات جامعه‌شناختی ادبیات در فرهنگ انگلیسی‌زبان بوده است که نویسندگان از آن می‌نالند (Milner 1981). بنابراین، جانداختن این حوزه به‌نظر توجیه‌ناپذیر می‌رسد، هرچند که یک بار و به‌طور بسیار گذرا در پانویس به ریموند ویلیامز (به‌عنوان نمونه مخالف وجود رگه‌های فاشیستی در آثار لارنس) و یک بار به نشریه/اسکروتینی (Scrutiny) به‌سردبیری منتقد ادبی لی‌وس (Leavis) اشاره می‌شود.

نهایتاً لازم است به یک اشکال محتوایی در فصل هفتم اشاره شود. لارنس در صفحه ۱۵۰ کتاب می‌نویسد:

گسترش ایده‌های روان‌کاوانه باعث افزایش بی‌اعتمادی به پیشرفت و روشن‌فکری از طریق علم و عقل شد. ساختار مادی-سعادت اقتصادی و رونق صنعتی و شیوه کهن زندگی کشاورزی- در هم شکسته شد، همین‌طور هم ایمان به قدرت‌ها و عقل هشیارانه انسان.

این‌که نویسنده از سعادت و رونق برای چه کسانی در قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم می‌نویسد، جای سؤال دارد؛ چراکه وجود رشته‌ای به‌عنوان جامعه‌شناسی از اساس با بروز همان مسائل و ناگواری‌های اجتماعی و اقتصادی تحقق یافت که در این گزاره موردغفلت واقع شده است. بهره‌کشی و استثمار وحشیانه کارگران صنعتی و نوسانات ارزاق و بی‌نواایی زمین‌داران کوچک و کارگران بدون زمین، زنان، کودکان، و مردمان ممالک مستعمراتی واقعیاتی قابل‌کتمان نیستند (فدریچی ۱۳۹۷: ۱۷۳-۱۷۸). رویکرد نویسنده درباره این موضوع در کل سه فصل یک‌دست نیست؛ گویی از نظرگاه نویسندگانی متعدد نوشته شده است. در همین مورد به‌خصوص چند صفحه قبل به چشم‌انداز طبقاتی نویسنده بریتانیایی در دوره ویکتوریایی و مسائل مرتبط با امپریالیسم اشاره شده است، اما در این جا غفلتی عجیب اتفاق می‌افتد؛ شاید لازم است نویسنده به آثار دیکنز مراجعه کند، اما ایرادی دقیق‌تر نیز در این گزاره وجود دارد و آن تأثیر روان‌کاوی در عدم اعتماد به عقل روشن‌گری است. نویسنده در همین حد متوقف نمی‌ماند و ادامه می‌دهد:

تأکید روان‌کاوی بر اثرات ناخودآگاه ... جبرگرایی و نومیدی خام عامیانه‌ای را به‌وجود آورد که جنبه‌های مثبت روان‌کاوی را نادیده می‌گرفت. این امر به احساس ناتوانی و آشفتگی ترسناکی انجامید که در سال‌های بین دو جنگ نمایان شد، و شاید همین احساس بود که به

نیاز ملموس برای رستگاری از طریق قدرت دامن زد؛ این نیاز در آثار لارنس ترسیم می‌شد و در سال‌های بین دو جنگ، در قالب فاشیسم بیان گشت.

نویسنده پس از آن به «تأثیرات خیرخواهانه‌تر» روان‌کاوی می‌پردازد.

بدبینی به خرد روشن‌گری و کشف رگه‌های ناعقلانیت در آن بحثی ذهنی و نظرورزانه نیست. واقعیتی در پس تحولات جهان جدید است که نظاره آزادی و سرکوب و سلطه توأمان بر آن است. این که بسط سویه‌های گریزناپذیر در همان خرد به توانایی بشر در تخریب طبیعت و اسارت و کشتار دیگر آدمیان نیز می‌انجامد (آدورنو و هرکهایمر ۱۳۸۴)، به روان‌کاوی ربطی ندارد. ازقضا فروید (۱۳۹۲)، در کتاب *روان‌شناسی توده‌ای و تحلیل‌گلو*، به پیوندهای غیرعقلانی که به ظهور فاشیسم می‌انجامد هشدار می‌دهد. روان‌کاوی درعین حال به نحوی پافشاری بر تقویت ساحت عقلانی وجود انسان با شناخت رویه‌هایی است که عملکرد آن ساحت را تضعیف می‌کنند یا تحت فشار قرار می‌دهند. می‌توان استدلال کرد که نویسنده برایندهای روان‌کاوی را موردحمله قرار می‌دهد، نه خود آن را، اما برایندهایی که او علتش را معرفت می‌داند و نه واقعیت اجتماعی. تأکید بر تاریخ آرا می‌تواند این گونه به کج‌فهمی بینجامد. گویی وی تأثیرات اجتماعی معرفت روان‌کاوانه را بسیار پررنگ‌تر از آثار مخرب دو جنگ جهانی طرح می‌کند، چنان‌که به آثار مخرب دو جنگ جهانی بسیار گذرا و در سایه معرفت روان‌کاوانه اشاره می‌کند. درباره ظهور فاشیسم در ادبیات جامعه‌شناسانه مفصل بحث شده است و آثار ادبی ارزش‌مندی نیز برای مطالعه سویه‌های دهشت‌ناک آن وجود دارد، اما اشاره کتاب به فاشیسم به همین صفحه و لارنس و روان‌کاوی محدود می‌شود! بخش دوم کتاب از بعد نظری با بخش اول و سوم قرابت چندانی ندارد و نویسندگان به این موضوع در مقدمه اشاره کرده‌اند. برای مثال، در فصل پنجم، صفحه ۸۷-۸۸، بی‌خانمانی استعلایی نویسنده در دوران جدید، با فاصله‌گیری نویسنده از عموم مردم یکی انگاشته شده است، حال آن‌که بخش اول هرچند گذرا این همه را از منظر گلدمن و لوکاج توضیح می‌دهد.

بخش آخر (فصل هشتم، نهم، و دهم) حاوی بصیرت‌های ارزش‌مندی در تحلیل اجتماعی آثار ادبی است، اما در قدم اول انتقادات سوئینگوود به دیگران، در هنگام پرداختن به تحلیل جامعه‌شناسانه آثار ادبی، به خود او نیز وارد است. به عبارت دیگر، مقدمه او برای ما روشن نمی‌کند که منطق گزینش‌گری او در انتخاب آثاری که تحلیل می‌کند چیست. او در یک مورد توضیح می‌دهد که روش گلدمن در مواجهه با آثار ادبی ناهم‌خوانی‌ها و ناروایی‌هایی دارد، بنابراین او تام جونز را انتخاب می‌کند که با روش تحلیل گلدمن هم‌خوانی دارد و

محدودیت‌های این روش را برجسته می‌کند! به‌علاوه، او تأکید می‌کند که آثار بزرگ را برگزیده است، اما معیار این طبقه‌بندی را ارائه نمی‌دهد: همان انتقادی که خود در فصل اول صفحه ۱۴ به دیگر جامعه‌شناسان ادبی می‌کند و بر غفلت آنان از آثار عامه‌پسند تأسف می‌خورد و به نامشخص‌بودن ملاک برچسب اثر بزرگ می‌تازد، حال خود نیز همان رویه را عیناً تکرار می‌کند (Langer 1974: 151).

۴. نتیجه‌گیری

«سمت»، پیش از کتاب حاضر، کتاب جامعه‌شناسی ادبیات روبر اسکارپیت را در سال ۱۳۷۴ به‌چاپ رسانده بود. آن کتاب نوشته‌شده به سال ۱۹۵۸ (۱۳۳۷) بود که با فاصله‌ای سی و چندساله در ایران چاپ می‌شد. کتاب حاضر نوشته‌شده به سال ۱۹۷۰ (۱۳۴۹) است که با فاصله پنج‌سال ترجمه و چاپ شده است. البته قدیمی‌بودن دلیلی بر نفی و انکار نیست، چنان‌که تدریس آرای افلاطون و ارسطو هم‌چنان بخش مهمی از برنامه درسی آکادمی‌های فلسفه است. آثار کلاسیک به‌دلیل آن‌که شارحان بسیار دارند و مبنای نظریه‌پردازی‌های جدید هستند، به توجیه و توضیح خاصی از سوی مترجم نیازی ندارند؛ خواندن آن‌ها برای دانشجویان آن رشته ضروری است، هرچند اغلب مترجمان ضرورت می‌دانند که خواننده را از بازخوانی‌های جدید و نیازهای حوزه موردبحث نظریات نویسنده آگاه کنند. درمورد کتب دیگر که لزوماً آثار کلاسیک نیستند و نویسندگانشان نظریه‌پردازان یا شارحان تراز اول نیستند و خواننده شناخت چندانی از آنان ندارد، چنین توجیه و توضیحی ضروری است. خواننده باید بداند چرا در شرایطی که تحولات فکری و اجتماعی با سرعتی بسیار پیش می‌رود، باید کتابی متعلق به نیم قرن قبل را بخواند؛ آیا آثار جدیدتری وجود ندارد؟ آیا کتاب مرجع و مطمئن نظر نویسندگان دیگر قرار گرفته است؟ و به‌طور کلی اهمیت آن در چیست؟ خاصه آن‌که ادبیات و نقد ادبی نیز در این مدت تغییرات بسیار داشته‌اند. لازم است خواننده بداند جایگاه این کتاب در تحولات فعلی حوزه چیست. درمورد کتاب جامعه‌شناسی ادبیات لارنسون و سوئنگوود این نیاز بسیار احساس می‌شود، اما برخلاف انتظار، مترجم چشم‌انداز اثر قدیمی را مطلق می‌کند و محدودیت‌های آن یا تحولات فعلی حوزه بحث و جهت‌گیری علایق موجود در آن زمینه فکری را نادیده می‌گیرد. مدعای نویسندگان آن است که جامعه‌شناسی ادبیات در زبان انگلیسی «برخلاف زبان فرانسه» با محدودیت منابع روبه‌روست. بنابراین، اثر آنان جای‌گزین این محدودیت نیست، بلکه مقدمه‌ای است و حاوی پیش‌نهادهایی برای تحقیقات پیش‌رو و آثار و

ترجمه‌های احتمالی (لارنسون و سوئینگود ۱۳۹۹: ۱-۲). آنان بر این نکته پافشاری می‌کنند که در زمان نگارش کتاب، منابع و تحقیقات در زبان انگلیسی چندان غنی نیستند؛ برای مثال، برخی از آثار گلدمن و لوکاچ به انگلیسی ترجمه نشده بودند. هنوز کتاب روش در جامعه‌شناسی ادبیات لوسین گلدمن و هم‌چنین کتاب جان و صورت لوکاچ به انگلیسی ترجمه نشده بودند. سوئینگود صریحاً متذکر می‌شود: «تحلیل ما فقط مقدمه‌ای است بر امکان پدیدآمدن یک جامعه‌شناسی ادبی که مبتنی است بر ادبیات به مثابه یک فعالیت انتقادی متعهد به ارزش‌های پروبلماتیک». متأسفانه مترجم این نکته اساسی را نادیده گرفته است و اثری را که محجوبانه و فروتنانه به محدودیت‌های خود آگاه بود، به اثری مهم و گرانسنگ تبدیل کرده است:

در زبان انگلیسی و با قاطعیت تمام در زبان فارسی کتابی مانند این کتاب نوشته یا ترجمه نشده است تا این خلاء را پر کند و کاربردی میان نظریه‌های جامعه‌شناسی ادبیات و کاربرد عملی آن‌ها در تحلیل رمان برقرار کند (همان: هشت).

شاید بیش از تقسیم رتبه، درجه، و اهمیت باید به نکته‌ای مهم‌تر توجه کرد: چرا پیش‌نهادهای و رویه کار اثری چندان پراهمیت در زبان انگلیسی جدی گرفته نشده است؟ چرا پس از پنجاه سال متنی بر مقدمه پیش‌نهادی آنان نگاشته نشده است؟ به نظر می‌رسد که مجموعه فرانسوی جامعه‌شناسی ادبیات، که نویسندگان از آن سخن می‌گفتند، اکنون کاملاً به زبان انگلیسی در دسترس است و نمونه‌های فراوان و پربها از کاربرد نظریه‌های جامعه‌شناختی در تحلیل اثر ادبی وجود دارد. با توسعه مکاتب اجتماعی شاید جامعه‌شناسان بیش از هرچیز از اتخاذ رویکرد خلاصه‌نویسی، که خود ترجیح و جهت‌گیری ندارد و به توضیح انواع جهت‌گیری‌ها برای دانشجوی می‌پردازد، سر باز زده‌اند. به علاوه، رشد مطالعات بینارشته‌ای باعث ظهور زمینه‌های مطالعه متنوعی شده است (مانند مطالعات فرهنگی، روان‌کاوی، مطالعات زنان، مطالعات قوم‌شناختی، رویکردهای نقد، خلاقیت ادبی، و تاریخ تطبیقی) که به بررسی هنر و ادبیات به عنوان زمینه مطالعه تجربی بپردازند. برخلاف ادعای مترجم نقد ادبی فمینیستی، مارکسیستی، پسااستعماری، و روان‌کاوانه رشد چشم‌گیر داشته است.^۴ محبوس کردن دانشجویان در جهان اثر بی‌آن‌که بینشی از جایگاه آن اثر در ادبیات علمی موجود و چشم‌اندازها و رویکردهای فعلی آن بدهیم فریبنده است، اما به هیچ‌روی صادقانه نیست. شاید لازم است توضیح داده شود که کماکان مجموعه‌ای از مطالعات تجربی (با رویکرد کمی و کیفی) در زمینه جامعه‌شناسی ادبیات در فرانسه، آلمان، آمریکا، و کانادا برقرار است.^۵ میلنر معتقد است که وجود سنت قدرت‌مند نقد ادبی در جامعه بریتانیا باعث شده است جامعه‌شناسی ادبیات چندان اقبال نیابد. آثار ریموند

ویلیامز مانند فرهنگ و جامعه، که از قضا به فارسی هم ترجمه شده است، نمونه‌ای از همان سنت نقد ادبی است که با مرزبندی جامعه‌شناسی ادبیات و نقد ادبی در کتاب نادیده گرفته شده است. فصل روش‌شناسی به‌هیچ‌روی با تعریف علمی از روش‌شناسی هم‌خوان نیست. سروکله‌زدن با چند تزِ گلدمن به‌معنی ارائه روش‌شناسی نیست. خصوصاً که مقالات درباره روش‌شناسی گلدمن در اختیار نویسنده فارسی‌زبان است و کتابی به همین نام در دست‌رس خواننده انگلیسی‌زبان. خواننده فصل تنها نکته روش‌شناختی قابل‌عرض در این فصل را «توصیه به فهم دقیق متن» می‌یابد که خود عبارتی مبهم است. توصیه به دقت در فهم واجد هیچ سویی روش‌شناختی نیست.

درکل، باتوجه به در دست‌رس بودن مجموعه غنی از مقالات و کتب متفکران جامعه‌شناسی فرهنگی و نقد ادبی یا نظریه‌پردازان و فیلسوفان میان‌رشته‌ای از مکاتب مختلف، کتاب جامعه‌شناسی ادبیات سوئینگوود و لارنسون برای تدریس چندان بسنده نمی‌نماید. شاید تدریس براساس معرفی مجموعه‌ای از کتب و مقالات در نبود ویراستی جدید، که نظریات و تحولات کنونی حوزه جامعه‌شناسی ادبیات را پوشش دهد، انتخاب بهتری باشد. به‌علاوه، محدودماندن تحلیل تاریخی نویسنده به حوزه انگلستان (و تاحدی ایالات متحد آمریکا) چشم‌انداز خواننده را محدود می‌کند. کتاب خلاصه نظری و روشی به‌روز از متفکران این حوزه نیست. کتاب رویکرد نظری و روشی خود را متأثر از گلدمن می‌داند، اما مسئله آن‌جاست که بدون شرح و بسط زیربنای زیبایی‌شناسی هگلی و مارکسیستی و توضیح و تفسیر بسنده لوکاچ، بیش‌تر مایه سردرگمی دانشجویان خواهد بود. هرچند بصیرت تاریخی و تحلیل نمونه‌نمای آن از سه نسل از نویسندگان مدرن ارزش‌مند، گیرا، و آگاهی‌بخش است.

پی‌نوشت‌ها

۱. این نکته‌ای اساسی در فهم ناهم‌خوانی چشم‌انداز سوئینگوود در زمان نگارش کتاب با خواننده فارسی‌زبانی است که در دوره ارج و قرب جامعه‌شناسی فرهنگی می‌زید و دست‌رسی او به تحلیل‌های نو مارکسیستی، روان‌کاوانه، فمینیستی، پسااستعماری، و زبان‌شناختی آثار ادبی برقرار است. بنگرید به مجموعه‌ای از آثار منتقدان فرهنگ انگلیسی، از جمله ویلیامز، آثار لوکاچ در تحلیل آثار ادبی (فاوست، توماس مان، بالزاک، و لسینگ)، آثار باختین، نشانه‌شناسی بارت، آثار تری ایگلتون، و نیز تحلیل‌های روان‌کاوانه ژیرک از آثار ادبی (چه مهم و چه پیش‌پاافتاده)، آثار بوردیو در تحلیل زیباشناختی، ذائقه گروه‌های مختلف اجتماعی، و تحلیل جامعه‌شناختی آثار ادبی (تربیت/احساسات فلور) و آثار فردریک جیمسون (ریموند چندلر). بخشی از این آثار در منابع ذکر شده‌اند.

۲. در این‌جا باید میان سال نگارش و سال انتشار تمایز گذاشت. کتاب مطابق با امضای نویسندگان در مقدمه به سال ۱۹۷۰ نگاشته شده است. نسخه بریتانیایی و آمریکایی کتاب به‌ترتیب در سال ۱۹۷۱ و ۱۹۷۲ منتشر شده است. ترجمه فارسی کتاب براساس نسخه سال ۱۹۷۲ انجام شده است. این فاصله دوساله از آن نظر اهمیت دارد که آثار چندی مرتبط با موضوع کتاب در این میان دردست‌رس خواننده انگلیسی‌زبان قرار گرفته است که در زمان نگارش موجود نبود. این امر بخشی از محدودیت‌های نویسندگان را توجیه می‌کند که در مقدمه ذکر آن رفته است.

۳. برای آگاهی بیش‌تر، بنگرید به Marx 1977: 8-12.

۴. برای آگاهی بیش‌تر، بنگرید به حسین پاینده ۱۳۹۷.

۵. برای آگاهی بیش‌تر، بنگرید به Schram and Steen 2001؛ این کتاب نمونه‌ای از مراکز علمی معتبر را که مشغول به مطالعات از این دست در اروپا و آمریکا هستند، معرفی می‌کند و علاوه‌بر روشن‌ساختن جریان‌شناسی این مطالعات نمونه‌هایی از آن را نیز معرفی می‌کند.

لوسین گلدمن نیز تفاوت جریان‌های پژوهشی در مطالعات ادبیات و هنرهای توده‌ای دانشگاه بوردو در فرانسه، تحقیقات موضوعی لئو لوونتال، و رویکرد ساختارگرایانه لوکاچ و خودش را به‌خوبی در مقاله «جامعه‌شناسی ادبیات»، که در کتابی با عنوان *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات* به گردآوری محمدجعفر پوینده و از سوی انتشارات نقش جهان در سال ۱۳۷۷ منتشر شده است، معرفی می‌کند.

کتاب‌نامه

- آدورنو، تئودور و ماکس هورکهایمر (۱۳۸۴)، *دیالکتیک روشن‌گری: قطعات فلسفی*، ترجمه مراد فرهادپور و امید مهرگان، تهران: گام نو.
- اسکارپیت، روبر (۱۳۷۴)، *جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمه مرتضی کتبی، تهران: سمت.
- پاینده، حسین (۱۳۹۷)، *نظریه و نقد ادبی؛ درس‌نامه مطالعات بینارشته‌ای*، تهران: سمت.
- پوینده، محمدجعفر (۱۳۷۷)، *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات: مجموعه مقاله*، لوسین گلدمن و دیگران، تهران: نقش جهان.
- فدریچی، سیلویا (۱۳۹۷)، *کالیبان و ساحره: زنان، بدن و انباشت بدوی*، ترجمه مهدی صابری، تهران: چشمه.
- فروید، زیگموند (۱۳۹۲)، *روان‌شناسی توده‌ای و تحلیل اگو*، ترجمه سایرا رفیعی، تهران: نی.
- گلدمن، لوسین (۱۳۶۹)، *نقد تکوینی*، ترجمه محمدتقی غیائی، تهران: بزرگمهر.
- لارنس، دینا و آلن سوئینگود (۱۳۹۹)، *جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمه شاپور بهیان، تهران: سمت.
- لوکاچ، جورج (۱۳۸۷)، *جامعه‌شناسی رمان*، ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: ماهی.
- ویلیامز، ریموند (۱۳۹۷)، *جامعه و فرهنگ*، ترجمه علی‌اکبر معصومی‌بیگی و نسترن موسوی، تهران: نگاه.

- Goldman, Lucien (1980), *Essays on Method in the Sociology of Literature*, William Q (trans.), Boelhower, United States of America: Telos Press.
- Langer, J. (1974), "Review of the Book *The Sociology of Literature*, by D. Laurenson & A. Swingewood", *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, vol. 10, no. 2, 150-151.
- Laurenson, Diana and Alan Swingewood (1972), *Sociology of Literature*, New York: Schocken Books.
- Marx, Karl (1977), *Capital*, New York: Vintage Books.
- Milner, Andrew (1981), *John Milton and The English Revolution: A Study in the Sociology of Literature*, London: Macmillan Press.
- Schram, Dick and Gerard Steen (2001), *The Psychology and Sociology of Literature*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.

